

MIECZYŚLAW MAJEWSKI TS

KATECHEZA W POSOBOROWYCH DOKUMENTACH KOŚCIOŁA

Relacje pomiędzy katechezą a Kościołem są dwustronne. Katecheza znajduje swoje źródło, uzasadnienie, środowisko i skuteczność oddziaływania w Kościele, a Kościół pełni misję zbawienia przez posługę słowa w katechezie. Katecheza partycypując w funkcji profetycznej Kościoła, w nim odnajduje siebie, ale zarazem jej identyczność i dynamizm sprzyja żywotności Kościoła. Stąd też Kościół ustawicznie interesował się, dopracowywał, modyfikował, pogłębiał i ukierunkowywał katechezę.

Praktyka katechetyczna sięga początków Kościoła, teoria natomiast jest o wiele późniejsza. Wprawdzie w dziejach Kościoła dadzą się zauważyć pewne refleksje i zasady dotyczące katechizacji, ale całościowe spojrzenie na katechezę przypada dopiero na czasy współczesne. Pogłębione ujęcie katechezy wiąże się z odnową w Kościele spowodowaną przez ruch biblijny, liturgiczny, psychologiczny i społeczny. Jakkolwiek trudno byłoby zaprzeczyć, że Kościół w ciągu wieków zabierał głos na temat katechezy, to jednak dopiero w naszych czasach częściej i dokładniej poruszał on problematykę katechetyczną. Ona też stała się przedmiotem dociekań tak Kościoła powszechnego, jak i Kościołów lokalnych. Skutkiem tego w okresie Soboru Watykańskiego II pojawiło się wiele dokumentów określających katechezę, wskazujących jej miejsce w duszpasterstwie Kościoła i proponujących jej ustawienie w czasach obecnych¹.

Wymienione dokumenty zanalizowane bezpośrednio i odczytane przy pomocy literatury katechetycznej pozwolą odsłonić istotę katechezy i jej

¹ *Direttorio di Pastorale Catechetica ad uso delle Diocesi di Francia*. Torino 1965; *Katechetische Pastoral*. Würzburg 1965; *Linee per un Direttorio di Pastorale Catechetica*. Torino 1967; *Grondlijnen voor een vernieuwde schoolcatechese*. s'Hertogenbosch 1964; *Documento di base* (dalej: DB). Torino 1970; *Directorium catechisticum generale* (dalej: DCG). Roma 1971; *Liberacion — dialogos et el CELAM*. Bogota 1974.

funkcje. Ponieważ we współczesnej twórczości katechetycznej w wielkości jej kierunków gubi się niejednokrotnie identyczność katechezy, dlatego też, chcąc ją pojąć właściwie, trzeba przede wszystkim wsłuchać się w głos i wczytać się w myśl Kościoła, wyrażoną w różnych dokumentach, a zwłaszcza w Dyrektorium Katechetycznym.

1. KATECHEZA POSŁUGĄ SŁOWA W DUSZPASTERSTWIE KOŚCIOŁA

Katecheza stała się obecnie poważnym problemem, którym zajmują się takie dyscypliny naukowe, jak psychologia, socjologia, pedagogika i teologia. Katechetyka, która *ex professo* zajmuje się katechezą, patrzy na nią głębiej niż w poprzednich okresach historycznych. Do głębszego ujęcia katechezy przyczyniły się dokumenty kościelne, które wskazują jej właściwe miejsce, podają podstawy teologiczne, wytyczają cele i zadania, odsłaniają jej istotę i proponują treść.

Różne były koncepcje duszpasterstwa. W jego rozwoju można wyróżnić dwie zasadnicze fazy. Aż do naszych czasów mówiono raczej o duszpasterstwie w Kościele, którym zajmowały się jednostki lub grupy; pozostawało ono przede wszystkim w rękach duchownych. Dopiero w XX w. poczęto w literaturze wskazywać na to, że należy mówić przede wszystkim o duszpasterstwie Kościoła, to znaczy, że cały Kościół jest duszpasterski². Ta koncepcja duszpasterstwa została potwierdzona przez Sobór Watykański II.

Katecheza w ciągu wieków przechodziła różne koleje. Szukała swego miejsca w rodzinie, szkole i parafii. Jakkolwiek można spotkać różne zdania na temat miejsca katechezy, to jednak jej powiązanie z rodziną i parafią uważa się obecnie za najbardziej właściwe³. Wtedy bowiem przestaje ona być przekazywaniem doktryny, a staje się personalnym wychowaniem i wspólnotowym duszpasterstwem. W tym ustawieniu dadzą się zauważyć ściśle związki zachodzące między katechezą a duszpasterstwem.

W relacjach pomiędzy katechezą a duszpasterstwem można odkryć stosunek nadrzędności, podrzędności i równoległości. W katechumenacie rodzinnym katecheza próbowała dominować nad wszelkim innym posługiwaniem. W duszpasterskiej technice posługiwania stała się ona narzędziem pracy parafialnej. Podczas odnowy duszpasterstwa i katechezy

² Zob. F. Blachnicki. *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*. Lublin 1971; A. Zuberbier. *Materiały do teologii praktycznej*. Warszawa 1974.

³ *La catechesi ecclesiale alla luce del Vaticano II*. Torino-Leumann 1967 s. 301-383.

duszpasterstwo skierowane było do ogółu wiernych, a zwłaszcza do starszych, katecheza natomiast miała się zająć wychowaniem religijnym dzieci i młodzieży. Na podstawie dokumentów soborowych i katechetycznych katechezę należy przede wszystkim pojmować jako posługę słowa Kościoła⁴.

Węzłowym problemem teologicznym dla katechezy jest spotkanie miłości pomiędzy Bogiem a ludźmi w Jezusie Chrystusie. Spotkanie to zapoczątkowane przez Chrystusa, a kontynuowane przez Kościół, najdoskonalej wyraża zbawienie świata. Można więc powiedzieć, że jakkolwiek chodzi o jedną rzeczywistość zbawienia, to jednak inny jest w niej udział Chrystusa i Kościoła. Chrystus jest sakramentem zapoczątkowania i skuteczności, a Kościół sakramentem uniwersalnym zbawienia; Kościół pochodzi od Chrystusa, a Chrystus przez Ducha Świętego działa w Kościele⁵.

W zbawieniu, czyli spotkaniu miłości pomiędzy Bogiem i ludźmi w Chrystusie bierze udział katecheza. Z jednej strony oparta ona jest na Chrystusie i zapodmiotowana w Kościele, a z drugiej natomiast zasadniczym jej zadaniem jest przedłużyć słowo Chrystusa i Kościoła.

Podstawą katechetycznej posługi słowa jest nauka o zasadniczych funkcjach Kościoła. Kościół oparty na charyzmacie i urzędzie pełni przez wszystkie czasy funkcję profetyczną, kapłańską i pasterską. Realizacja funkcji profetycznej dotyczy słowa Bożego, jego rozważania, rozwoju, pielęgnowania i przekazywania. Słowo Boże, będące przedmiotem funkcji profetycznej, wzbudza i rozwija wiarę, która jest podstawą życia chrześcijańskiego. Pełnienie funkcji kapłańskiej wyraża się w sprawowaniu ofiary podjętej przez Chrystusa i kontynuowanej przez Kościół. Przez sprawowanie tej ofiary Chrystus uobecnia się we wszystkich pokoleniach, czasach i środowiskach. Funkcja pasterska uzdalnia do tego, ażeby wierni wcielali we wszystkie wymiary życia program ewangeliczny i pełnili służbę wobec Kościoła i świata⁶. Wymienione funkcje, przez które Kościół realizuje misję zbawienia, przenikają się wzajemnie, tworząc doskonałą jedność. Funkcja słowa zawiera w sobie jednocześnie funkcję liturgiczną i pastoralną; liturgiczna — funkcję słowa i pastoralną; pastoralna — funkcję słowa i liturgiczną. Stąd byłoby rzeczą niemożliwą głosić słowo bez otwarcia się na liturgię i służbę bliźniemu, sprawować liturgię bez oparcia się na słowie i wyrażania jej w konkretnym życiu, pełnić służbę wobec bliźnich bez motywacji słowa Bożego i misterium liturgicznego. Katechezę wystarczająco tłumaczy funkcja słowa, ale ze względu na wzajemne po-

⁴ DCG 17.

⁵ KK 4.

⁶ G. Groppo. *La catechesi dell' opera pastorale e eudacativa della Chiesa*. W: *Il rinnovamento della catechesi in Italia*. Roma 1970 s. 23-33.

wiązanie funkcji konieczne jest jej odniesienie do celebracji liturgicznej i posługi pastoralnej ⁷.

Cała działalność duszpasterska ukierunkowana jest na wiarę pochodzącą ze słyszenia i opierającą się na przepowiadaniu słowa Bożego. Posługa słowa zawiera w sobie bogatą i zróżnicowaną treść. Wyrażają ją: ewangelizacja, nauczanie religijne, kerygma, katecheza, przepowiadanie liturgiczne, homilia i celebracja słowa. Kryterium tych rozróżnień stanowi relacja między treścią i ekspresją misji profetycznej. Przepowiadana dobra nowina jest miłością Boga do człowieka ukazująca się w żywym słowie Bożym, które stało się ciałem w Chrystusie. Ponieważ treścią tej misji jest dobra nowina skoncentrowana na miłości, stąd można powiedzieć, że mimo różnorodności form przepowiadania, każda z nich swoimi korzeniami sięga do posługi słowa. W ten sposób jasnym się wydaje twierdzenie o jedności i różnorodności owej posługi, która dotyczy angażowania wiary, jej dynamizowania i świadectwa ⁸.

Jeżeli chcemy mówić o różnorodności misji profetycznej, o jej wyrazach, to ustawicznie trzeba mieć na uwadze związek z Chrystusem i Kościołem. Jakkolwiek posłannictwo zbawcze realizuje się przez przepowiadanie słowa, celebrację liturgiczną i świadectwo życia chrześcijańskiego, to jednak trzeba dodać, że całe życie Chrystusa i Kościoła wyrażają funkcję profetyczną. Stąd też wydobywając zasadniczą treść z form przepowiadania, należy ustawicznie je odnosić do źródeł i podstaw ⁹.

Misję profetyczną głównie i bezpośrednio wyrażają: posługa słowa, przepowiadanie, preewangelizacja, ewangelizacja, prekatecheza, katecheza i przepowiadanie liturgiczne ¹⁰. Posługa słowa jest najbardziej podstawowym wyrażeniem misji Kościoła, który przedłuża misję profetyczną Chrystusa i przez rozwój wiary skierowanej do miłości jednoczy ludzi w świecie. W przepowiadaniu natomiast akcent zostaje położony na osoby, które mówią i do których słowa są skierowane. Nie bez znaczenia są w nim także uwarunkowania społeczne czy kulturalne, które sprzyjają albo podważają słowo Boże. Preewangelizacja jest pojmowana jako całość działań i wpływów poprzedzających lub towarzyszących ewangelizacji w celu zainteresowania i wzbudzenia zaufania do Chrystusa. Ewangelizację natomiast rozumie się jako pierwsze zwiastowanie zbawienia, pierwsze spotkanie z Chrystusem, zainicjowanie dialogu stającego się pomostem do wiary. Ewangelizacja ściśle dotyczy tych, którzy jeszcze nie zetknęli się z wiarą,

⁷ DB 28.

⁸ DCG 17-20.

⁹ DB 182-186.

¹⁰ DB 42-64.

w szerszym natomiast znaczeniu obejmuje ona także tych, którzy już uwierzyli, ale w międzyczasie popadli w indyferentyzm religijny. Prekatecheza bywa rozumiana jako przygotowanie do katechezy, uwrażliwienie na problemy religijne, zwrócenie uwagi na wartości najbardziej zasadnicze. Ona to usuwa przeszkody i trudności, likwiduje uprzedzenia, wzbudza refleksję, proponuje rozwiązania i otwiera perspektywy dla wiary i jej wartości. Katecheza zaś jest przede wszystkim przepowiadaniem zwróconym do wierzących, by ich wiarę rozwinąć, pogłębić, uczynić żywotną i dojrzałą. Ze względu na współczesną sytuację laicką, w której zostały wyeksponowane wartości świeckie, a wartości religijne zostały nieco w ukryciu, katecheza współczesna ma charakter ewangelizacyjny. Kieruje się więc ona z orędziem chrześcijańskim zarówno do wierzących, jak i zachwianych we wierze czy też ateistów; przepowiadając dobrą nowinę w celu pozyskania ludzi dla wiary i jej rozwoju wśród nich. Przepowiadanie liturgiczne wreszcie przybliży zbawienie, czyni je aktualnym i dynamicznym. Dzięki niemu uobecnia się rzeczywistość misterium paschalnego i powstaje jedność między Bogiem a ludźmi.

Bardzo często przeciwstawia się sobie ewangelizację, katechezę i przepowiadanie liturgiczne, jak gdyby pomiędzy nimi dało się postawić bariery i traktować je tylko we własnym zakresie. Tymczasem w stosunku do siebie są one otwarte i wzajemnie się przenikają. Jedna, druga i trzecia głosi Chrystusa, jego słowa i czyny. Ich specyfika polegałaby na tym, że ewangelizacja jest raczej proklamacją, zachętą i prowokacją, katecheza natomiast nauczaniem i wychowaniem, a przepowiadanie liturgiczne nawiązywaniem osobowego dialogu miłości między Bogiem i ludźmi. Ewangelizacja, przy pierwszym kontakcie niewierzącego z Chrystusem, kładzie fundamenty wiary, koncentrując się na tym, co najbardziej istotne. Katecheza zaś przekazuje całą dobrą nowinę, wprowadza w słowa i czyny Chrystusa oraz wyjaśnia tajemnicę Boga i człowieka — Kościoła i świata. Przepowiadanie liturgiczne w końcu stawia człowieka przed żywym Chrystusem, przeżywa w nim tajemnice zbawienia, podejmuje odpowiedzialność za Kościół i angażuje się w odnowę świata¹¹.

Katecheza zmierza do ukształtowania dojrzałej postawy wiary opartej na świadomości ewangelicznej, zaangażowaniu chrześcijańskim, wspólnotowości życia i odpowiedzialności za Kościół i świat. Jest ona przepowiadaniem ewangelii, wychowaniem chrześcijańskim, inicjacją do życia w Kościele i dawaniem wspólnotowego świadectwa miłości. Katecheza taka jest więc wierna Bogu i człowiekowi, spełnia rolę pośrednika między Bogiem a ludźmi, a przede wszystkim oddaje się w służbę miłości. Wierność Bogu i człowiekowi w Chrystusie wymaga, by katechezę kształtowały

¹¹ *Evangelizzazione e sacramenti*. Torino-Leumann 1973 nr 26-31.

wieczność i czas; tajemnica i oczywistość; przeszłość, teraźniejszość i przyszłość; wspólnota i osoba; osobowość i rzeczywistość. Katecheza ta, uplasowana w wielu środowiskach i pełniąca misję zbawczą wobec zróżnicowanych ludzi, nie może przyjąć wąskiego tylko wymiaru elementów, ale przeciwnie — jest zmuszona opowiedzieć się za ich wielością. Wielość elementów ze sobą zharmonizowanych tworzy integralną i żywą rzeczywistość, w której Chrystus staje się wartością centralną¹².

W przeciwieństwie do ujęcia analitycznego, którym cechują się różne dziedziny naukowe, katechezę charakteryzuje synteza. W tej ostatniej jednak nie tylko chodzi o sumę zasadniczej wiedzy czy znajomość podstawowych idei, ile raczej o syntezę życiową. Synteza ta oparta jest na tajemnicy Boga i człowieka w Chrystusie, wierze i wiedzy, teorii i praktyce, dążeniu do ideałów ewangelicznych i ich konkretnym urzeczywistnianiu. Z kolei synteza życiowa katechezy domaga się, by język był dostosowany do mentalności współczesnego człowieka, tematyka odpowiadała potrzebom społecznym, a sama katecheza ustawicznie znajdowała się w procesie odnowy teologicznej i psychologiczno-pedagogicznej. W końcu w syntezie chodzi o zharmonizowanie celów i zadań z życiem i wiarą, koncentrację treści na pewnych problemach uniwersalnych i zasadniczych, ustawiczne przenikanie treści ewangelii i tradycją Kościoła oraz o normy metodyczne wynikające z całej katechezy¹³.

Z celu katechezy, którym jest kształtowanie dojrzałej postawy wiary, wyłaniają się określone jej zadania, którymi są: kształtowanie mentalności wiary, inicjacji chrześcijańskiej, dialogu ogólnoludzkiego i zaangażowania twórczego¹⁴. W czasach laicyzacji kształtowanie mentalności wiary należy do zadań naczelných. Dzięki temu zadaniu katechizowany, nawiązując personalny kontakt z Chrystusem, będzie w stanie stopniowo odsłaniać rzeczywistość nadprzyrodzoną i wobec niej zajmować konsekwentne stanowisko. Do katechezy należy także wprowadzenie wiernych w życie Kościoła, by stali się oni jego twórczym i odpowiedzialnym podmiotem. Wspólnota wierzących skoncentrowana na miłości, dzięki katechezie, powinna nawiązać dialog z wierzącymi innych wyznań i w ogóle wszystkimi ludźmi dobrej woli. Ponieważ zbawienie dokonuje się w Kościele i świecie, w których to środowiskach znajduje się katecheza, dlatego podejmie ona również zadanie kształtowania postawy postępu i czynnego zaangażowania w cywilizację i kulturę.

W myśl dokumentów soborowych katecheza powinna przepowiadać całe orędzie chrześcijańskie i przekazywać całą naukę Kościoła. Wydaje się

¹² DB 30.

¹³ J. Gevaert. *Esperienza umana e annuncio Cristiano*. Torino-Leumann 1975 s. 36.

¹⁴ DCG 21.

jednak, że te same dokumenty podkreślają ważność pewnych problemów uniwersalnych i zasadniczych w katechizacji. Analizy naukowe wykazują wyłanianie się w poszczególnych epokach problemów egzystencjalnych, na których powinna się skoncentrować katecheza. Takie ustawienie treści katechezy nie burzy porządku całości, ale — przeciwnie — przyczynia się do jej umocnienia i pogłębienia.

Niewątpliwie istnieje wiele problemów zasadniczych, które winny być rozwiązywane podczas katechezy. Żeby wykonać te zadania, trzeba do nich podchodzić od strony podstaw, związku i wspólnych następstw. Nie ma bowiem problemów wyizolowanych, gdyż w zasadzie wiążą się one ściśle ze sobą. Na tej podstawie można by przyjąć pewne podstawowe wskazania odnośnie do ustawiania treści katechezy. Opierając się na nich miłość Boga do człowieka jest fundamentem i treścią katechezy. Chrystus, wyrażający najdoskonalej miłość Boga do ludzkości, stanowi centrum problematyki katechetycznej. Kościół, przedłużający misję zbawczą Chrystusa w stosunku do wszystkich czasów i pokoleń, wskazuje katechezie zasadnicze problemy nurtujące ludzi określonej epoki. W przekazie treści natomiast trzeba mieć ustawicznie na uwadze adresatów katechezy, ich środowisko i kontekst kulturowy¹⁵.

Rozważania dotychczasowe pozwoliły wskazać miejsce katechezy, związać ją wewnątrznie z duszpasterstwem Kościoła, odsłonić jej istotę na tle podstawowych funkcji Kościoła, zanalizować jej wewnętrzną treść i postawić podstawowe zadania. Okazało się, że katecheza jest silnie związana z różnymi wymiarami rzeczywistości i że to powiązanie sprzyja jej rozwojowi i oddziaływaniu. Wydaje się, że przy takim postawieniu problemu niezbyt jasną byłaby jeszcze wizja katechezy jako takiej. Dlatego też po omówieniu zagadnienia katechezy w duszpasterstwie Kościoła, z kolei należałoby się zastanowić nad jej relacjami w stosunku do tajemnicy Chrystusa, orędzia przepowiadanego, podmiotu, na którym się opiera i od którego konkretnie zależy jej wyraz.

2. DYNAMIKA I FUNKCJE KATECHEZY

W katechezie wzajemnie się przenikają komponenty treściowe, pastorałne i metodyczne. Ich szczegółowa analiza z pewnością odsłoniłaby już wnętrze katechezy. Jednakże ważniejszymi niż wzmiankowane aspekty wydają się relacje, jakie zachodzą pomiędzy katechezą a Chrystusem, który jest jej źródłem i głównym podmiotem; radosnym orędziem ześrod-

¹⁵ P. Chinaglia. *Natura, fine e contenuto della catechesi*. Torino-Leumann 1971.

kowanym na misterium paschalnym, które jest jej zasadniczą treścią, oraz katechetą i katechizowanym, którzy, jako podmiot ludzki, ją realizują.

Ustalając relacje pomiędzy katechezą a misterium Chrystusa, należy ją odnieść do Chrystusa historycznego i uwielbionego, żyjącego i realizującego misję zbawienia w określonym czasie i środowisku, ale zarazem sprawującego ją w całej pełni obecnie przez Ducha Świętego w Kościele. Wówczas odsłoni się ona jako kontynuacja katechezy apostołskiej, żyjąca w tradycji Kościoła i ustawicznie ją ożywiająca, jako celebracja misterium Chrystusa i inicjacja chrześcijańska¹⁶.

Katecheza apostołska ukształtowała się i rozwijała przy bezpośrednim kontakcie z Chrystusem i z ówczesnym życiem. Będąc katechezą trynitarną — Boga stwórcy, Syna odkupiciela i Ducha uświęciciela — w sposób szczególny akcentowała misję zbawczą Chrystusa. On bowiem objawił słowa, plany, wolę i czyny Boże, a w sposób szczególny miłość Ojca. Bezpośredni kontakt z Chrystusem ustawiał ją teologicznie i antropologicznie, a przede wszystkim wnosił niepojętą dynamikę i perspektywę¹⁷.

Katecheza współczesna nie może za wszelką cenę podtrzymywać struktury wypracowanej w innych epokach historycznych. Wymaga ona ustawienia i form, które by harmonizowały ze współczesnością. Takie jednak podejście do odnowy katechezy mogłoby ją narazić na utratę autentyczności. Każda nowa katecheza bowiem powinna być chrystocentryczna i wzorować się na katechezie apostołskiej. Świadome utrzymywanie żywego i bezpośredniego związku z Chrystusem i odnajdywanie się w katechezie apostołskiej sprawi, że zachowa ona ciągłość historyczną i wydobędzie wartości współczesne, a przy tym pozostanie wierna Bogu i człowiekowi¹⁸.

Kościół ustanowiony przez Chrystusa i kierowany przez Ducha Świętego ma za zadanie pielęgnować, rozwijać i przekazywać wiernie słowa i czyny Zbawiciela. Wiele z nich spisano, natomiast inne przekazywane są bezpośrednio z pokolenia na pokolenie ustnie. Tradycja jest więc poza Pismem św. drugim źródłem przepowiadania w Kościele. Ona też staje się źródłem i zapleczem dla katechezy, która przez nią ma za sobą autoritet Chrystusa i rozwijającego się w ciągu wieków Kościoła. Katecheza tradycyjna — utożsamiana często z dezaktualizowaną strukturą i formami — nie ma nic wspólnego z katechezą związaną bezpośrednio z tradycją Kościoła. Właśnie dzięki tradycji jest ona zdolna przekazywać całą rzeczywistość zbawienia odkrywaną stale na nowo przez Kościół w poszczegól-

¹⁶ DB 36.

¹⁷ J. Danielou. *La catechesi nei primi secoli*. Torino-Leumann 1969.

¹⁸ *Dal documento di Base ai nuovi catechismi alla catechesi viva*. Torino-Leumann s. 78 nn.

nych epokach i w całym procesie jego rozwoju. Do ważnych zadań katechezy należy również ożywianie tradycji Kościoła, wydobywanie z niej twórczych wartości, formowanie katechizowanego zgodnie z duchem tradycji i żądanie od niego zaangażowania personalnego w tworzeniu zdrowej tradycji¹⁹.

Jeżeli katecheza wprowadza w misterium Chrystusa, to poza przepowiadaniem opartym na słowie Bożym, konieczna jest celebracja liturgiczna uobecniająca misterium Zbawiciela. Podobnie jak nie można oddzielić czynów od słów Chrystusa w misji zbawienia, tak byłoby rzeczą niemożliwą ujmować katechezę bez jej ścisłego powiązania z celebracją liturgiczną. Przepowiadane słowo i uobecniane działanie zbawcze umożliwiają dialog osobowy pomiędzy katechizowanym a Chrystusem. Nie ma w Kościele głoszonego słowa Bożego, które by nie prowadziło do realizacji programu ewangelicznego, i nie ma działania, które by nie wynikało ze słyszanego i przeżywanego słowa Bożego. Ścisłej biorąc tradycja i nauka Kościoła ustawicznie podkreślały powiązanie pomiędzy słowem i sakramentem. Wprawdzie ani ewangelizacja oparta na słowie, ani sakramenty — będące znakami działania Chrystusa — nie są celem w sobie, ale jedynie narzędziem zespolenia między Bogiem a ludźmi, to jednak nie można realizować zbawienia w oddzieleniu słowa od sakramentu. Bardzo często podkreślano, że katecheza wprowadza w liturgię i czyni ją zrozumiałą. Dzięki katechezie liturgia ustrzega się od nadmiernej dewocji, a staje się przeżywaniem Chrystusa; katecheza dzięki liturgii przestaje być suchym przekazywaniem treści religijnych, a staje się żywym dialogiem osobowym bosko-ludzkim. Zarówno katecheza, jak i liturgia zawierają w sobie właściwą i niezastąpioną treść, ale w jakiejś mierze katecheza musi być celebrazją liturgiczną, a liturgia w pewnym momencie katechezą. Faktycznie katecheza w duchu dokumentów kościelnych jest przeżywaniem misterium Chrystusa, a celebrazja w duchu wiary najwyższym stopniem katechezy²⁰.

Przepowiadane słowo i sprawowane sakramenty prowadzą do rozwoju życia Bożego poszczególnych osób i grup społecznych, odnowy życia chrześcijańskiego w Kościele i jego wpływu na środowisko w świecie. Wtedy jednak dopiero można mówić o kształtowaniu się osób dojrzałych religijnie i tworzeniu się harmonijnej wspólnoty miłości, gdy wiara przestanie być sprawą wiedzy religijnej, a stanie się doświadczeniem życiowym opartym na bezpośrednich kontaktach z tajemnicą, rzeczywistością Bożą, Chrystusem. Nowe oczekiwania stawiają inne niż dotychczas żądania katechezie. W tej sytuacji należałoby zrewidować dotychczasową kate-

¹⁹ *Riflessioni sul rinnovamento della catechesi*. Torino-Leumann 1970 s. 55-61.

²⁰ EG 48-51.

chezę, zdecydowanie przeciwstawić się jej nadmiernej treści, a wstawić w jej centrum doświadczenie wiary²¹.

W literaturze katechetycznej spotyka się postulat, by w katechezie przepowiadane było orędzie chrześcijańskie, które określa jej istotę i zasadnicze funkcje. Tak rozumiana katecheza miałaby interpretować fakty i wartości ludzkie w Chrystusie, wyzwalać wolność i podnosić godność człowieka oraz formować powołanie personalne do zaangażowania w świecie²².

Katecheza tradycyjna w zasadzie sprowadzała się do poznania i wykonania obowiązków chrześcijańskich. We współczesnej katechezie natomiast podkreśla się charakter formacyjny osobowości chrześcijańskiej. Jedno i drugie ujęcie wydaje się zawężone, gdyż według dokumentów kościelnych katecheza dzięki orędziu chrześcijańskiemu, które przepowiada, ma wejść w całą egzystencję i w niej ukazać znamię nadprzyrodzoności i ślady Boga. Pozwoli to katechizowanemu uchwycić sens istnienia ludzkiego, jego perspektywy i zadania. Punktem wyjścia w zgłębianiu egzystencji jest doświadczenie szczegółowe, złożone z bezpośredniego odniesienia się osoby do różnych faktów i sytuacji. Doświadczenie szczegółowe z kolei może stać się podstawą całego procesu, w którym pewien wymiar egzystencji ukierunkowuje się na Chrystusa dającego uzasadnienie zawartego tam porządku. Ukazanie egzystencji w jej genezie i rozwoju może wzbudzić głęboką refleksję religijną.

We współczesnym świecie spotyka się nasilone dążenie do wolności. Jednak — niestety — podkreśla się tu zasadniczo aspekt ekonomiczny, społeczny i polityczny. Mniema się, że głównymi problemami wolności są: podniesienie dobrobytu materialnego i likwidacja nędzy, przyznanie autonomii grupom społecznym i decydowanie o własnym życiu narodowym. Czego nie zauważyły dyscypliny świeckie w wolności, to dostrzega konstytucja *Gaudium et spes*, która za główną treść wolności uznaje uszanowanie godności człowieka, jego dominację nad światem cielesnym, uwolnienie się od nacisku i wpływów zewnętrznych oraz wewnętrznych (wolność często ograniczona jest przez grzech), zdolność wyboru, ukierunkowanie ku dobru i jego realizację. Człowiek z jednej strony w pewnej mierze jest wolny, ale z drugiej ideał wolności ustawicznie osiąga. W procesie kształtowania pełnej wolności bierze udział wiele czynników, np. nauczanie, wychowanie, wpływ znaczących ludzi, ale znaczna rola przypada tu również katechezie. Nie są jej obce problemy sprawiedliwości, postępu i pokoju, jednak szczególną uwagę zwraca na formację osoby ludzkiej.

²¹ B. Grom. *Botschaft oder Erfahrung?* Köln 1969.

²² M. Majewski. *Antropologiczna koncepcja katechezy*. Lublin 1974 s. 161-167.

Jest ona świadoma procesu dezintegracji spowodowanej grzechem, ale równocześnie koniecznej integracji osobowości ludzkiej. Do tego może przyczynić się uświadomienie przez katechezę realnej sytuacji człowieka, odkrycie zbawczych planów Bożych wobec niego, które domagają się wolnej odpowiedzi osobowej. Oddziaływania te dałyby jednak tylko częściowe rezultaty, gdyby katecheza nie była zdolna zespolić katechizowanego z Chrystusem, który poprzez spełnianą misję przynosi wolność dzieci Bożych²³.

Współczesne nauczanie i wychowanie nastawione jest na to, by wychować ucznia do zaangażowania w świecie. Takie zadanie również podejmuje katecheza, dla której ważne są zarówno sprawy ziemi, jak i nieba. Co więcej — pragnie ona przez chrześcijańskie zaangażowanie w świecie realizować ideał świętości. W zaangażowaniu tym akcent spoczywał raczej na działaniu i aktywności. Obecnie katecheza przygotowując chrześcijanina do pracy twórczej jednocześnie formuje w nim postawę uświęcania świata. Zadanie to może wykonać w pełni rozwinięta osobowość, otwarta w stosunku do innych, wzbogacająca świat wartościami osobowymi i wzbogacająca własną osobowość wartościami innych osób i świata. Ponieważ wierze obce są schematy, dlatego katecheza kształtując dojrzałą postawę wiary — idąc za śladem Chrystusa — rozwijać będzie to, co osobiste, specyficzne i autentyczne dla każdego. Nie może ona katechizowanych sprowadzać do jednego wspólnego mianownika, ale ustawicznie powinna odczytywać charyzmaty poszczególnych ludzi i dawać im możliwość ukazania swego działania. Przed zawodowością, apostołatem i aktywnością należy więc postawić personalność powołania, które rozwijać się będzie dzięki katechezie²⁴.

Formacja powołania personalnego do zaangażowania w świecie wymaga odwołania się do Chrystusa jako wzoru, światła i drogi oraz pracy Kościoła, który na przestrzeni wieków odsłonił różne aspekty powołania i sposoby jego formacji. Ani Chrystus, ani święci w Kościele nie są modelami do kopiowania, tylko ideałami, w świetle których wierzący rozwija maksymalnie własne powołanie, oparte na danych niepowtarzalnych cechach osobowościowych.

Chrystus przychodząc na świat wyzwolił człowieka i odsłonił jego powołanie ludzkie, tym też powinna zająć się katecheza.

Rozważania oparte na relacji katechezy do orędzia chrześcijańskiego wykazały, że orędzie jest nie tylko treścią katechezy, ale zawiera w sobie istotne elementy jej struktury. Katecheza odczytana w świetle orędzia

²³ *Liberacion — dialogos en el CELAM.*

²⁴ J. Audinet. *Catéchèse, action d'Eglise et culture.* „Catéchèse” 16:1976 nr 62 s. 53-85.

chrześcijańskiego oświecła egzystencję, interpretuje fakty i wartości ludzkie, wyzwala człowieka z niewoli, podnosi jego godność oraz kształtuje w nim powołanie personalne do zaangażowania w świecie.

W świetle misterium Chrystusa i orędzia chrześcijańskiego katecheza uzyskuje nowe, niezauważone dotąd treści. W dotychczasowych rozważaniach nie zostały ukazane wszystkie jej zasadnicze wartości. Dlatego z kolei należałoby zająć się udziałem katechety i katechizowanego. W sposób szczególny należy na nią popatrzeć jako na nauczanie religijne, wychowanie osobowości chrześcijańskiej, kształtowanie mentalności wiary i świadectwo życia chrześcijańskiego.

Dydaktyka współczesna postuluje, by nauczanie bardziej się koncentrowało na wyrabianiu sprawności niż przyswajaniu treści. W rzeczywistości jednak nauczanie takie ma w dużej mierze charakter rzeczowy. To, z czym lekcja przedmiotów świeckich w dużej mierze się godzi, nie jest do przyjęcia w katechezie. Dla niej zasadniczą sprawą jest nawiązanie kontaktu osobowego i odkrywanie tajemnicy, która kryje się za przekazywaną treścią²⁵.

Katecheza nie może gardzić przyswajaniem treści, bardziej jednak docenia jej zrozumienie, a przede wszystkim zaufanie do osoby. Nauczanie katechetyczne ma charakter nie tyle przekazu określonego zakresu wiedzy, ile wspólnego poszukiwania ukrytej rzeczywistości. Ponieważ rzeczywistość ta jest bardzo złożona i trudno dostępna, stąd tylko stopniowość, powolność i wspólnotowość poszukiwań może dać spodziewane rezultaty.

Zadaniem katechety w takim nauczaniu jest nie tyle przekazywanie treści wiary, ile rozwijanie zdolności katechizowanego i nauczanie metody. Jeżeli przyjmuje się zasadę, że wiara ma być samodzielna, to nauczanie religijne powinno być ustawione w kierunku dobrowolności, aktywności i odpowiedzialności. Nauczanie więc ma miejsce w katechezie, ale jego sposób zmienia się gruntownie — staje się poszukiwaniem, badaniem i odwoływaniem do osoby zaufanej²⁶.

Katecheza z jednej strony uczestniczy w wychowaniu osobowości człowieka, a z drugiej jest wychowaniem osobowości chrześcijańskiej. Odwołując się do wielu czynników takich, jak środowisko społeczne, technika i kultura, wykorzystuje przede wszystkim naturalne relacje interpersonalne katechizowanego z innymi osobami wierzącymi. Wychowując chrześcijanina dąży ona do uformowania człowieka według ewangelii Chrystusowej, by katechizowany patrzył, oceniał, wybierał, miał nadzieję i miłował jak Chrystus. Jednocześnie wychowuje do życia

²⁵ W. Esser. *Personale Verkündigung im Religionsunterricht*. Freiburg i. Br. 1965 s. 76 nn.

²⁶ M. Majewski. *Niektóre czynniki katechezy młodzieży zwłaszcza pracującej*. W: *Seminare*. Kraków 1975 s. 101-102.

w Kościele, zaangażowania i odpowiedzialności, modlitwy personalnej i wspólnotowej, jedności z Chrystusem i ludźmi²⁷.

Trudno byłoby sprowadzić katechezę do wychowania, gdyż jest ona jednocześnie nauczaniem, formacją, świadectwem itp., ale też nie można przyjąć katechezy bez wychowania. Należy jednak dodać, że wychowanie jest tutaj pojmowane jako personalne, a zarazem wspólnotowe odkrywanie siebie celem zdobycia maksimum rozwojowego i dojrzałej postawy wiary. Chodzi więc o urzeczywistnianie się osobowości w Kościele i świecie, pełniącej służbę wobec Kościoła i świata. Niewątpliwie takiemu wychowaniu sprzyja środowisko Kościoła, jego zróżnicowane oddziaływanie naturalne i sakramentalne, katecheta jako osoba, grupa i przedstawiciel Chrystusa, ale na pierwszym miejscu należy tu podkreślić zaangażowanie katechizowanych.

W pewnej mierze od wychowania różni się formacja. Wychowanie chrześcijańskie zaszczerpia chrześcijańskość w osobie i wspólnocie, formacja natomiast przede wszystkim wprowadza w zobowiązania w Kościele i świecie. Wychowanie rozwija człowieka jako człowieka i jako chrześcijanina, a formacja kształtuje go według przyjętego modelu, wyrabia w nim ukierunkowanie do wykonywania określonych zobowiązań.

Dokumenty kościelne mówią, że katecheza ma również formować mentalność wiary²⁸. Istnieje dość duża różnica pomiędzy mentalnością a intelektualnym ustosunkowaniem się do rzeczywistości. Ustosunkowanie się intelektualne ma charakter poznawczy, przy czym akcent spoczywa na przyswojonej treści. Przy mentalności natomiast chodzi o poznawcze ustosunkowanie się do rzeczywistości w kontekście całości życia osobowego. W relacjach, jakie zachodzą pomiędzy podmiotem a rzeczywistością uwydatnia się wprawdzie element poznawczy, ale biorą w nich udział również elementy emocjonalne i działaniowe. Jeżeli więc w mentalności chodzi o personalne odniesienie się do wiary, przy pogłębionym poznaniu, to katecheza będąc formacją chrześcijanina do jego przyszłego życia nie poprzestanie na religijnym kształceniu intelektualnym, ale formować będzie mentalność wiary.

Wśród zasadniczych elementów katechezy należy umieścić świadectwo wiary. Dzięki niemu katecheza przestaje być sprawą teoretyczną, abstrakcyjną, a nabiera walorów praktyczności. Dzięki niemu nawiązuje się intymny kontakt między katechetą i katechizowanym, ale równocześnie między nimi a Chrystusem, w którego się wierzy, którego się przepowiada i którym się żyje. Świadectwo uobecnienia Chrystusa i Kościół w osobie, słowie i działaniu²⁹.

²⁷ E. F e i f e l. *Catechesi in un mondo senza Dio*. Torino 1969 s. 159 nn.

²⁸ DB 68-79.

²⁹ Zob. F. P a j e r. *La catechesi come testimonianza*. Torino-Leumann 1908.

Wychodząc z założenia, że rzeczywistość, którą przekazuje i w którą wprowadza katecheza jest bogata, potrzebne jest z jednej strony zróżnicowanie, a z drugiej w jakimś sensie ujednoczenie formy działania. Idealne rozwiązanie w tym względzie daje świadectwo. Świadectwo bowiem zawiera elementy jednoczące i różnicujące. Ma ono charakter personalny i wspólnotowy. Rozwijając wiarę — podnosi jednocześnie dane naturalne, kontaktując z Chrystusem — przyczynia się do zachowania i rozwoju autentyzmu, podkreślając zaufanie — czyni wiarę wartością egzystencjalną.

Gdy mowa o katechezie świadectwa to w sposób szczególny trzeba podkreślić świadectwo katechezy. Byłoby to jednak wąskie ujęcie, gdyby mówiono tylko o świadectwie poszczególnych katechetów. Najdoskonalszym świadkiem Chrystusa jest Kościół, dlatego podkreślając znaczenie świadectwa personalnego i wspólnotowego, trzeba jeszcze uwypuklić uczestnictwo w świadectwie Kościoła.

Dokumenty kościelne ukazując autentyczną katechezę włączają ją w misterium zbawienia. Nie można byłoby jej zrozumieć bez odniesienia do Chrystusa i powiązania z Kościołem. Interpretowana na tle podstawowych funkcji Kościoła jest posługą słowa Bożego wzbudzającego i rozwijającego wiarę. Katechetyczna realizacja zbawienia poprzez posługę słowa domaga się jednocześnie powiązania katechezy z doświadczeniem, nauczaniem i wychowaniem, a przede wszystkim świadectwa wiary.

DIE KATECHESE IN DEN KIRCHENDOKUMENTEN NACH DEM II. VATIKANISCHEN KONZIL

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Relation zwischen der Katechese und der Kirche sind zweiseitig. Sie findet in der Kirche ihre Quelle, Begründung, Umwelt und Wirklichkeit, und die Kirche übt ihre Heilsmission durch die Wortbedingung in der Katechese aus. Indem sie an der prophetischen Funktion der Kirche teilnimmt, findet sie sich darin auf, aber zugleich auch ist ihre Identität und Dynamismus der Kirchenlebensfähigkeit hold. Deswegen interessierte sie sich dafür immerwährend, sie machte die Katechese zum Feinsten, modifizierte sie, vertiefte sie und sie gab ihr die entsprechende Richtung.

Indem die Kirchendokumenten die authentische Katechese zeigen, schliessen sie sie ins Heilsmysterium der Kirche ein. Man könnte sie denn nicht verstehen, ohne sie auf Christus zurüskzubringen und ohne mit der Kirche zu verknüpfen. Die so interpretierte Katechese auf dem Hintergrund der Grundfunktion der Kirche ist sie die Bedienung des Gotteswortes, das den Glauben erweckt und ihn entwickelt. Die katechetische Verwirklichung der Erlösung durch die Wortbedienung verlangt gleichzeitig nach der Zusammenknüpfung der Katechese mit der Erfahrung, mit Erlernung und Erziehung, was vor allem Glaubenszeugnis ist.